

Miten suomalainen arkeologinen toiminta näkyy maailmalla? – Näkökulmia 1990-luvulta nykypäivään

Mika Lavento

Suomen yliopistomaailmaa on viime aikoina sävyttänyt pyrkimys kansainvälisyyteen sekä toisaalta monitieteisyyteen. Näin siksi, että monia maamme tieteenaloja on pitkään leimannut tutkimuksen ja opetuksen nurkkakuntaisuus sekä laajempien kontaktien puute. Ongelmaa on usein kerrottu pahentaneen haluttomuus metodologian uudistamiseen sekä teoreettisen keskustelun niukkuus. Itse kukin voi tämän jälkeen kysyä, kuinka paljon nämä ongelmat ovat vaivanneet suomalaista arkeologiaa? Vielä enemmän on syytä kiinnittää huomiota siihen, miten aktiivisesti suomalaiset alamme tutkijat ovat suuntautuneet ulospäin omasta maailmastaan. Esitän seuraavassa joitakin havaintoja, miten suomalainen arkeologia tuonut toimintaansa näkyviin maailmalla sekä mietin myös sitä, missä määrin se näkyy suhteessa Pohjoismaiden tai muiden naapurimaidemme suuntaan.

Koska näkökulma on riippuvainen tutkijasta, hänen taustastaan ja asuinpaikastaan, vastaukset ovat kontekstisidonnaisia. Esittämäni vastaukset ovat siis lähinnä omasta kontekstistäni esitettyjä, vaikka olenkin koettanut kuunnella herkin korvin myös niitä viestejä, joita olen muualta saanut. Otan tarkastelussa huomioon myös naapurimaidemme ulkopuolelle ulottuvaa tutkimusta. Arkeologia on tieteenä varsin laajalle rönsyävä sekä kysymyksenasetteluiltaan, alueellisilta näkökulmailtaan, kronologialtaan että metodologialtaan,

joten huomioni eivät varmasti kata enempää kuin pienen osan näkökulmasta. Asiat, joihin tulen tarkastelussani kiinnittämään huomiota, perustuvat omiin kokemuksiini monesta erityyppisestä arkeologiasta tutkimuksesta Suomessa ja ulkomailla.

Näkökulmani ottaa huomioon tutkijoidemme oman aktiivisuuden ulkomailla sekä monet yhteistyöverkostot, joita on lähinnä 1990-luvulta lähtien muodostunut. Tässä tekstissä keskityn luettelemaan erilaisia työskentelytapoja. Tavoitteenani on lisäksi ymmärtää, kuinka suomalaisten arkeologien toiminta on tullut näkyviin ulkomailla. Näkökulmani lähtee sisältä päin. En pysty mittaamaan sitä ulkomaisten tutkijoiden kriteerein. Mietin kysymystä lähestymällä esimerkein eri puolilta maailmaa. Se mitä arkeologiamme ovat tehneet, on jättänyt jälkiä myös ulkomaisten arkeologien mieliin. Nykyiseen toimintaan kuuluu niin kiinnostavia avauksia uusilla alueilla kuin myös kriittistä palautetta, joka sekin on otettava huomioon, koska erehdys on oppimisen avain.

Arkeologian laaja-alaisuus

Arkeologia kattaa ajallisesti ihmisen menneisyyden ensimmäisistä inhimillisiksi luokiteltavista olennoista nykyaikaan asti. Sen työkenttään kuuluu käytännössä koko maail-

ma. Vaikka tieteenalan eri menetelmät hyvin usein kohtaavat ja ovat päällekkäisiä, käytännön syistä on ollut järkevää jakaa alamme lukuisiksi eri osa-alueiksi alueellisesti, ajallisesti ja metodologisesti. Esihistoriakomponentti on ehkä kokonaisuutena ajatellen keskeisin, mutta huomattava osa tutkimuksesta on kytköksissä nuorempaan kulttuuriin ja myös kirjoitettuun materiaaliin. Keskiajan ja historiallisen ajan arkeologian lisäksi tähän ryhmään kuuluvat mm. klassillinen arkeologia, egyptologia ja assyriologia.

Arkeologian tavoite on tutkia ihmistä ja hänen luomaansa sekä aineellista että henkistä kulttuuria. Tästä syystä oleellinen osa tutkimusta on humanistinen osuus: tulkitä kaikkea sitä tietoa mitä on saatu kootuksi omin ja yhteistyötieteiden keinoin. Monitieteinen metodologia on nykyaikaisen arkeologisen tutkimuksen vahva osa-alue. Tietoa etsitään usein erilaisin luonnontieteellisin metodein, jotka tuntuvatkin tulevan yhä tärkeämmäksi osaksi sekä arkeologisen kenttätutkimuksen että materiaalitutkimuksen empiirisessä vaiheessa. Kun tähän lisätään alaan luonnollisesti liittyvä kansainvälisyys, tehtävä on erittäin haastava. On ymmärrettävää, että Suomen pienet arkeologian oppiaineet saattavat tuntea itsensä riittämättömiksi sen edessä.

Suomalaisen arkeologian yksi keskeinen piirre on hyvin pitkään ollut alan eri sektoreilla toimivien tutkijoiden vähäisyys. Tästä huolimatta tutkimus on ollut monipuolista ja omalla tavallaan myös monien muiden maiden traditioista poikkeavaa. Siihen on vaikuttanut maantieteellisen sijaintimme ohella myös eräiden vakiintuneiden tutkimustraditioiden säilyminen ja kehittyminen. Esimerkiksi Museoviraston keskeinen asema on oleellisesti vaikuttanut suomalaisille ominaisten toimintakulttuurien muotoutumiseen. Suomen alueella arkeologinen kenttätö on ollut juuri Museoviraston tekemää, kun taas ulkomaisista tutkimuksista ovat olleet vastuussa joko yliopistot tai yksittäiset tutkijat.

Arkeologisen tutkimuksen tekeminen maamme rajojen sisäpuolella on suomalaisille luonnollista ja velvollisuutena välttämätön. Tätä työtä eivät ole toistaiseksi tehneet muut kuin suomalaiset itse eikä tilanne tule todennäköisesti ainakaan lähitulevaisuudessa muuttumaan, vaikka Museoviraston oma asema arkeologisten kenttätöiden tekijänä muuttuukin jo lähiaikoina. Jo pelkästään Suomessa tehtävä arkeologinen tutkimus on hyvin laaja ala hallittavaksi. Kun tehtävä laajenee muualle, sen vaatimukset ymmärrettävästi lisääntyvät.

Menneisyyden tutkimuksen monipuolisuus ja alan toimijoiden sekä Suomessa saatavissa olevan tutkimusrahan vähäisyys ovat joltaneet käytännössä tilanteeseen, että useissa kansainvälisissä projekteissa mm. arkeologit, kielitieteilijät ja teologit ovat yhteistyössä sekä rahanhakuvaiheessa että koko hankkeen ajan. Luonnontieteiden näkökulmaista menneisyyttä lähestyvät omilla keinoillaan vielä muut, keskenään hyvin erilaiset toimijat, joita tutkimushankkeissa nykyisin siis lähes aina tarvitaan.

Suomalaisten arkeologien tutkimusintressi voi liittyä mihin tahansa alueeseen maailmassa ja siten erittäin monen erilaisen kysymyksen selvittämiseen. Esimerkiksi teologeille on luonnollista tehdä tutkimusta Lähi-idässä. Klassillisen arkeologian tutkimuskenttä on kreikkalais-roomalaisen kulttuurialueen maissa.

Suomalaiset arkeologit ja arkeologiaan liittyvää tutkimusta tekevät tutkijat ovat toimineet eri syistä ulkomailla jo hyvin kauan, alasta tuli nimittäin jo sen varhaisvaiheista alkaen väistämättömästi kansainvälinen. Suomalaisten juuria etsittiin laajan Venäjän keisarikunnan alueella jo 1800-luvun puolivälissä (Salminen 1993 ja 2003). Oikeastaan vasta valtiomme itsenäistymisen jälkeen alkoi sulkeutuminen ja keskittyminen omaan maahan. Kansalliset näkökulmat olivat keskeisellä sijalla, mutta kansainvälisyys näkyi kuitenkin koko ajan yhteyksinä ulkomaisiin tutkijoihin.

Etusijalla olivat Pohjoismaat, vaikka myös yhteydet itään ja jopa Keski-Eurooppaan säilyivät vielä 1930-luvulla.

Toinen maailmansota ja sitä seurannut aika heikensivät Suomen arkeologian kansainvälisyyttä ja vastaavasti merkitsivät kansallisten näkökulmien vahvistumista, kun myös Baltian maat sulkeutuivat ja olivat osa Neuvostoliittoa. Viron arkeologien tekemä tutkimus jäi suomalaisilta tavoittamatta, ja yhteydet säilyivät vilkkaina ainoastaan Pohjoismaiden kanssa. Kansainvälistymistä estivät myös laajat arkeologian alan työvoima- ja rahoitusresurssien tarpeet kotimaassa.

Suuntana kaukomaat

Kansainvälistyminen alkoi uudelleen vasta Assuanin padon tutkimusten yhteydessä 1950-luvun lopulla. Suomi otti osaa pelastuskaivauksiin yhdessä pohjoismaisen ryhmän kanssa (ks. Donner 1998). Vaikka itse patotutkimus ei ollutkaan maamme arkeologeille huomiota herättävään merkittävä tieteellinen projekti, siitä seurasi suomalaisen arkeologien kenttätöiden alkaminen Afrikassa. Siitä saivat alkunsa myös Ari Siiriäisen tutkimukset Afrikassa 1960-luvulla, ja nämä jatkuivat 1970- ja 1980-luvuilla Keski- ja Itä-Afrikassa (esim. Siiriäinen 1984). Siellä kenttätöitä ovat jatkaneet nuoremmat arkeologit ja aihepiiristä on tehty useita opinnäytetöitä (mm. Laulumaa 1992; Koponen 1997). Suomalaisen arkeologian aktiivisuus Afrikassa on siis jatkunut nykypäiviin saakka ja toivottavasti se jatkuu myös tulevaisuudessa.

Siiriäisen kansainvälinen suuntautuminen vaikutti keskeisesti myös siihen, että kokonaan uusia tutkimuksia saatiin käyntiin myös toisessa maanosassa, Etelä-Amerikassa. Hänen yhdessä Martti Pärssisen kanssa käynnistämänsä kenttätöet Perussa, Chilessä ja Boliviassa olivat ennakkoluulottomia ja osoittivat, että suomalaisetkin tutkijat haluavat tehdä kaivauksia myös heille vieraisilla

ympäristöissä (esim. Pärssinen ja Siiriäinen 2003). Etelä-Amerikan tutkimukset jatkuvat 2000-luvulla vielä aktiivisemmin kuin työt Afrikassa ja niiden tuloksia on esitelty jopa Science-lehdessä. Myös niiden seurauksena on syntynyt opinnäytteitä (esim. Korpisaari 2006) ja useita jatkotutkimuksia, ja lisää tuloksia on odotettavissa.

Suomalaisen kansainvälisen arkeologisen tutkimuksen näkyvimpiä keulakuvia ovat 2000-luvun alusta olleet esimerkiksi prof. Jaakko Frösénin johtama Finnish Jabal Haroun Project (Fiema ja Frösén 2008) sekä prof. Paavo Castrénin johtama Expeditio Pompeiana Universitatis Helsingensis -projekti (Castrén 2008). Huolimatta siitä, että niiden johtajat ovat kielitieteilijöitä, keskeisinä kenttätöiden toteuttajina ovat olleet arkeologit. Näiden lisäksi on syytä mainita suomalaisten arkeologiset yhteistyöhankkeet Kreikassa: Björn ja Jeannette Forsénin johtamat Asea-projekti 1990-luvulla, 2000-luvun alussa toteutettu Thesprotia-projekti (Forsén 2009) sekä sitä seurannut Arahamita-projekti. Ne ovat kaikki työllistäneet lähinnä arkeologian opiskelijoita ja antaneet mahdollisuuksia kehittää myös suomalaista arkeologiaa monin tavoin metodologisesti. Arkeologi Minna Lönnqvistin (2008) johtama Jebel Bishrin arkeologinen inventointi- ja kartoitushanke Syyriassa edustaa sekin suomalaisen tutkimuksen kansainvälisyyttä Lähi-idässä.

Yhteydet Venäjälle ja Baltiaan

Suomen arkeologian varhaisesta traditiosta, geopoliittisesta asemasta sekä tutkijoiden henkilökohtaisesta kiinnostuksesta ovat lähteneet liikkeelle ne projektit, joka ovat käynnistyneet Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen. Neuvostoliittolais-suomalaiset symposiumit olivat tosin alkaneet jo 1970-luvulla. Toiminta alkoi laajeta jo perestroikan aikana aivan 1980-luvun lopulla, mutta keskeiset projektit päästiin toteuttamaan 1990-luvun loppupuolelta alkaen (Uino 1997). Suomalaisten Kar-

jalassa tekemien aikaisempien tutkimusten innoittamana syntyneet mahdollisuudet ovat olleet hyvin huomattavia sen menneisyyden ymmärtämiseksi, joka liittyy alueen esihistoriaan ennen suomalais-ugrilaista asutusta (Lavento ym. 2001). Suomalaisen arkeologian näkyvyys on venäläisten tutkijoiden piirissä tullut ilmeiseksi monissa kongresseissa.

Yhteistyö sekä muutamien Pietarin että Petroskoin arkeologien kanssa on toiminut jo 1980-luvun lopulta ja vielä vahvemmin 1990-luvun alusta lähtien erittäin onnistuneesti. Tuolloin toteutettiin ensimmäinen Pohjoismaiden ja Venäjän arkeologien yhteinen laaja tutkimushanke Äänisjärven ympäristössä. Tutkimuksia tehtiin neljänä kesänä. Vaikka ne eivät olekaan jatkuneet säännöllisinä kaivauksina, on varsinkin pohjoisessa kuten Vienanmeren seudulla luonnollista, että mukana kenttätöissä on toimijoita sekä Pohjoismaista että Venäjältä. Yhteydet ovat pysyneet elävinä myös muilla tieteellisen toiminnan tasoilla (ks. esim. Halinen ja Mökkönen 2009; Nordqvist ym. 2009).

Baltian maista Viro on ollut Suomea läheimpänä sekä kielellisesti että kulttuurisesti. Siksi onkin luonnollista, että yhteistyö Viron kanssa alkoi kehittyä heti, kun siihen oli mahdollisuus maan uudelleen itsenäistyttyä. Se alkoi niiden nuorten virolaisten aktiivisuuden myötä, jotka opiskelivat Suomen yliopistoissa arkeologiaa 1990-luvulla, mutta varsin pian Tarton yliopistosta kehittyi voimakas arkeologista tutkimusta tekevä ja kansainvälisenäkin tunnettu yksikkö (Tvauri 1997; Kriiska 2001). Yksittäisten suomalaisten arkeologien suhteet Viroon olivat olleet läheiset jo aikaisemminkin, mutta toiminta laajeni 1990-luvun kuluessa ja on nyt saavuttanut sellaisen tason, että yhteisten seminaarien järjestäminen on arkipäivää. Esimerkiksi suomalais-virolainen tutkijaseminaari järjestetään vuosittain ja säännöllisyys tekee toiminnan hyvin luonnolliseksi. Useat muutkin yhteiset työmuodot ovat vakiintuneet virolaisten ja suomalaisten tutkijoiden kesken.

Muut Baltian maat ovat tulleet yhteistyöhön mukaan myöhemmin, ja nykyisin se näkyy ennen kaikkea teoreettisen arkeologian seminaareissa (BASE), joihin osallistuvat kaikki Baltian maat ja Suomi. Seminaari on tärkeä yhdysside paitsi temaattisesti myös sen vuoksi, että sen kautta solmitaan uusia kontakteja tutkijoiden kesken. Myös toisenlaista arkeologista yhteistoimintaa on ollut; esimerkkinä mm. meriarkeologia. Baltian maat ovat sekä arkeologikunnan koon että sijaintinsa puolesta suomalaisille luonnollinen yhteistyökumppani.

Oma kiinnostava vaiheensa on ollut pienten suomalais-ugrilaisten kansojen kanssa tehty tutkimus mm. Marinmaalla. Toiminta alkoi heti 1990-luvun alussa ja sitä on yhä jonkin verran (Patrushev ja Lavento 1996). Yhteistyö ei tosin ole jatkunut kenttätöiden osalta juuri lainkaan, mutta tutkimusyhteydet sinänsä ovat säilyneet sekä Marinmaalle että eräiden muiden suomalais-ugrilaisten kansojen pariin.

Yhteispohjoismainen tutkimus

Monet Skandinavian arkeologit ovat 1970-luvulta lähtien olettaneet, että maamme arkeologit kirjoittavat tutkimuksista lähinnä suomeksi ja että heillä ei ole kiinnostusta yhteistyöhön muiden pohjoismaiden kanssa (ks. esim. Welinder 1989). Käsitys ei mielestäni vastaa todellisuutta. Jo 1990-luvun puolivälistä lähtien maamme pohjoisen alueen tutkijat ovat tehneet yhteistyössä Tromssan ja Uumajan yliopistojen kanssa. Toiminnan lähtökohtana ovat olleet kenttätyöt Kuolan niemimaalla saamelaisten myöhäisrautakauden ja historiallisen ajan tutkimiseksi. Työn keskeisinä kumppaneina ovat olleet luonnollisesti myös Venäjän Tiedeakatemia ja Pietarin yliopiston muinaistutkijat. Hankkeita on rahoitettu Euroopan tiedesäätiön sekä pohjoismaisen rahoituksen avulla.

Toinen esimerkki hyvin onnistuneesta poh-

joismaisesta tutkimusyhteistyöstä on dos. Tuija Rankaman johtama mesoliittista kiviesineistöä tutkiva hanke ruotsalaisten ja norjalaisten arkeologien kanssa, joka alkoi muutama vuosi sitten (esim. Rankama ja Kankaanpää 2008). Tässäkin tapauksessa aktiivisuus on alkanut pohjoisesta. Yhteistyö on ollut tutkimuksellisesti hedelmällistä ja siitä on seurannut jatko-opiskelijoiden tutkimusta tukevaa toimintaa. Kaikki tämä on avannut uusia mahdollisuuksia tulevaisuutta varten. Myös Etelä-Pohjanmaalla toteutetut ja meneillään olevat hankkeet voidaan mainita esimerkkinä naapurimaiden kanssa tehdystä yhteistyöstä. Alueella ovat tehneet yhteistyötä Museoviraston ja Uumajan yliopiston tutkijat.

Etelästä käsin ovat sen sijaan käynnistyneet ne tutkimukset, joissa painopisteet ovat olleet metodiikassa (esim. Mannermaa 2008). Esimerkkeinä tästä ovat olleet luututkimukseen tai meriarkeologiaan liittyneet hankkeet. Tutkimusten keskeisenä lähtökohtana on usein ollut se, että maisterivaiheen opiskelijat ovat kouluttautuneet joko Ruotsin tai Tanskan yliopistoissa. Maastamme on puuttunut näiden alojen erikoisosaamista, jota nyt tarvitaan. Suomalaiset arkeologit ovat tulleet mukaan tällaiseen toimintaan 2000-luvun kuluessa, mistä syystä yhteistyö on monilta osiltaan vasta alussa. Jo tähän mennessä Suomessa on valmistunut myös näiltä arkeologian osa-alueilta useita opinnäytteitä, joista osa on väitöskirjoja.

Vedenalainen arkeologia on keskittynyt lähes kokonaan Itämeren alueelle. Suomessa se on alkanut ruotsalaisten ja tanskalaisten tutkijoiden kanssa, mutta alan painopisteet ovat jonkin verran muuttuneet. 2000-luvun kuluessa mukaan ovat tulleet myös Baltian maat sekä Venäjä. Tämä onkin luonnollista, koska kiinnostavia kohteita on löydettävissä viimeksi mainittujen valtioiden rannikoilta ja niitä on jo löydetty. Viimeisin esimerkki on Saarenmaalta, mistä löydettiin merovingiajalle ajoittuvia venehautauksia vuosina 2008,

2009 ja 2010. Kiinnostusta meriarkeologiaa kohtaan on kaikissa Baltian maissa, ja Klaipeidan yliopiston rehtori Vladas Žulkuson koulutukseltaan meriarkeologi. Suomalaiset ovat olleet mukana sekä tutkimuksissa että alueella järjestetyissä kongresseissa. Meriarkeologian keskeinen toimija Pohjoismaissa lienee nykyisin Södertörn Högskolanin MARIS-yksikkö, jossa prof. Johan Rönbyn kohdalla kootaan Itämeren alueen meriarkeologian tutkimusta yhdeksi kokonaisuudeksi. Siellä koulutetaan tulevia meriarkeologeja ja suomalaiset ovat vahvasti mukana tässä työssä; Johan Rönby on lisäksi Helsingin yliopiston meriarkeologian dosentti.

Meriarkeologia on kansainvälistä ja suomalaisten johdolla käynnistettiin yhteiseurooppalainen tutkimushanke, jonka keskeisenä tutkimuskohteena oli Vrouw Marian hylky (ks. MoSS-projekti 2004). Vrouw Maria on saanut erittäin paljon näkyvyyttä sekä tutkimusten että hylkyyn liittyvien muiden suunnitelmien vuoksi. Aluksi huomiota herättivät hyllyn löytäneiden harrastajien vaatimukset. Myöhemmin enemmän julkisuutta ovat saaneet venäläiset sijoittajat, jotka olisivat valmiita nostamaan hyllyn, mikäli siihen saataisiin kohteen kuntokartoitusta tehneiden tutkijoiden lupa. Vaikka meriarkeologia tai paremminkin vedenalainen arkeologia on jäänyt Suomessa jossain määrin arkeologian valtaviiran ulkopuolelle, se on aivan varmasti keskeinen menetelmäkokonaisuus tutkittaessa menneisyyttä arkeologian keinoin. Ala on kasvussa ja saa mitä todennäköisimmin yhä lisää huomiota arkeologian kentässä.

Tieteelliset seurat

Jo 140 vuotta Suomen Muinaismuistoyhdistys ry. on vaikuttanut maamme muinaistutkimuksen edistymiseen. Autonomian ajalla ja vielä pitkään sen jälkeenkin se oli keskeinen toimija, joka käynnisti monet merkittävät arkeologiset tutkimusprojektit. Nimenomaan silloin se pystyi järjestämään stipendejä ul-

komaille ja kustantamaan kaivauksia Venäjän alueella (ks. Tallgren 1920). Yhdistyksen rooli muuttui vähitellen ja keskeiseksi toimintamuodoksi on jäänyt tieteellisten julkaisujen kustantaminen. Suomen Muinaismuistoyhdistys on järjestänyt jo toimintansa alkuvaiheesta lähtien kuukausikokouksia, joissa saadaan kuulla joko arkeologian, kansatieteen tai taidehistorian esitelmä. Tieteellisessä merkityksessä tämä kolmen tutkimusalan ryhmittymä on muuttanut muotoaan, mutta aloilla on yhä edelleen yhteisiä piirteitä kuten erikäisten esineiden tutkimus ja dokumentointi.

Suomen Muinaismuistoyhdistys on muuttunut vuosien saatossa yhä paikallisemmaksi eli Suomeen keskittyväksi. Yhtenä syynä tähän on ollut sen läheinen sitoutuminen Muinaistieteelliseen toimikuntaan, myöhemmin siis Museovirastoon. Seuran julkaisut ovat kuitenkin monikielisiä ja ne leviävät suhteellisen laajasti Suomen lähimaihinkin, vaikka niiden näkyvyys onkin heikentynyt muun julkaisutuotannon lisääntyttyä yhdistyksen edustamilla aloilla. Yhdistyksellä on kansainvälisiä kirjeenvaihtajajäseniä. Tämä toiminta on ollut hyvinkin monikansallista ja sen kautta kulkeva julkaisuvaihto on yhä merkittävä tekijä Museoviraston kirjaston kokoelmien kartuttajana. Seura toimii myös taustaorganisaationa, jonka kautta on järjestetty suuria näyttelyitä ja tieteellisiä tapahtumia. Vuonna 2012 järjestetään laajan yleiseurooppalaisen European Association of Archaeologists -kongressi, jossa yhdistys on aktiivinen taustavaikuttaja yhdessä Museoviraston, yliopistojen ja useiden muiden toimijoiden kanssa.

Suomen arkeologinen seura ry. kokoaa yhteen kaikki vähintään FM-tutkinnon suorittaneet ammattiarkeologit, mistä syystä sen rooli Suomen arkeologian kentässä on keskeinen. Senkin keskeinen toimintamuoto on julkaiseminen, joka on sekä kansainvälistä että kansallista. SARKS järjestää vuosittain valtakunnalliset, suomenkieliset Arkeologi-päivät, joille on toisinaan osallistunut myös ulkomaalaisia vieraita. Kansainvälinen näky-

vyys on kuitenkin lähinnä julkaisutoiminnan Fennoscandia archaeologica -julkaisusarjan ansiota. Seura on mieltänyt tehtävänsä kansalliseksi yhdyssiteeksi, mutta sen kansainvälistyminen saattaisi kuitenkin virkistää toimintaa.

Suomen Keskiajan Arkeologian Seura ry. muistuttaa monella tapaa edellä mainittuja tieteellisen kentän toimijoita, mutta sen kansainvälinen toiminta on nykyisin jonkin verran vilkkaampaa kuin Suomen Muinaismuistoyhdistyksellä ja Suomen arkeologisella seuralla. Kansainvälisyys näkyy julkaisujen lisäksi pohjoismaisina symposiumeina, joita ovat Pohjoismaissa kiertävät Stratigrafimötet sekä Castella Maris Baltici. Seuran kansainvälinen julkaisusarja on Archaeologia Medii Aevi Finlandiae, johon kuuluu sekä seminaarien artikkelikokoelmia että väitöskirjoja.

Suomen Klassillisen Arkeologian Seura ry. on nimensä mukaisesti näkökulmiensa osalta keskittynyt muualle kuin Suomeen. Sen toimijat ovat työssään kansainvälisiä, joten jäsenlehti Fossan artikkelit käsittelevät meillä olevia tutkimushankkeita Välimeren piirissä ja niiden alustavia tuloksia. Tieteellistä julkaisusarjaa ei ole. Seuran varsinaisen toiminta on keskittynyt kuitenkin pelkästään Suomeen, vaikka aihepiirinä on klassillinen maailma. Toimintaan vaikuttaa jäsenistön suppeus ja siksi on jopa keskusteltu seuran lakkauttamisesta.

Suomen Meriarkeologinen seura ry. on sukeltavia arkeologeja, mutta ennen kaikkea asiasta kiinnostuneita harrastajia yhdistävä seura. Sillä ei ole julkaisutoimintaa vaan se kouluttaa jäseniään hylkytutkimuksen alalla muilla tavoilla. Yhdessä Suomen merihistoriallisen yhdistyksen kanssa se on vuosittaisen Meripäivien järjestäjä. Seuran tieteelliset tavoitteet eivät ole samantyyppisiä kuin Suomen muilla arkeologisilla yhdistyksillä. Meriarkeologinen seura toimii Itämeren piirissä, joka sinänsä on jo lähtökohtaisesti kansoja yhdistävä reitti.

Edellä mainittujen lisäksi arkeologian alalla toimii myös muita seuroja, jotka ovat toistaiseksi vielä vähemmän näkyviä. Esimerkkinä voidaan mainita Suomen forensisen arkeologian ja osteologian seura, Finnish Association of Forensic Archaeology and Anthropology, jonka on syntynyt 2000-luvulla ja rekisteröitiin vuonna 2006. Seuralla ei ole toistaiseksi omaa julkaisusarjaa tai julkaisua.

Useimmille arkeologian tieteellisille seuroille Suomessa on ollut yhteistä retkien tekeminen, joista useat ovat suuntautuneet myös ulkomaille. Tämä onkin luonteva toimintamuoto. Toisaalta voidaan ajatella, että seurat voisivat olla aloitteellisempia kansainvälisessä toiminnassaan mm. seminaareja ja symposiumeja järjestäessään. Toiminta painottuu nyt vahvasti omaan maahan. Keskeistä on, että seurat ovat saaneet alkunsa tarpeesta keskittyä johonkin arkeologian erikoisalaan. Tämä osoittaa tutkimuksen monipuolisuutta sekä ammattikunnan laaja-alaistumista.

Yliopistojen tutkimukset ja opin- näytteet

Yliopistojen ja tutkimusryhmien ulkomailla tekemät tutkimukset ovat oleellisia kansainvälisen toiminnan edistäjiä Suomen arkeologiassa. Hankkeet ovat saattaneet syntyä eri instituuttien tai yksittäisten tutkijoiden jo aiemmin vakiintuneen tutkimusyhteistyön seurauksena. Varsinkin 1990-luvulla ja 2000-luvun alussa suomalaisten kontaktiverkostot ovat olleet uusien, laajojen tutkimusprojektien pohjana. Arkeologiset inventoinnit, kaivaukset ja aineistojen käsittely on maamme rajojen ulkopuolella tietenkin ehdottomasti vaatinut, että suomalaiset ovat halunneet tehdä hyvin tiivistä yhteistyötä kansainvälisten kollegojen kanssa. Yhteistyötä on syntynyt myös kauempana kotimaasta sijaitsevilla tutkimuskentillä, kuten artikkelin alussa jo esiteltiin.

Juuri kansainvälisen näkyvyyden kannal-

ta yliopistojen tutkimusprojektit ovat olleet keskeisiä. Ne ovat toistaiseksi edustaneet suomalaisen kenttäarkeologian kansainvälistä näkyvyyttä. Museoviraston antikvaarinen ja empiirisen aineiston keruun aktiviteetti on pysynyt lähes yksinomaan Suomen rajojen sisäpuolella samoin kuin laajimpienkin maakunta- ja paikallismuseoiden projektit. Poikkeuksiakin on: esimerkiksi eräät museot ovat olleet aktiivisia Karjalankannaksella tai Virossa (esim. Takala 2007).

Suomalaisen arkeologian kansainvälisyyttä edistävänä keskeisenä edistäjänä ovat nuoret tutkijat ja heidän aktiviteettinsä. Tätä on mahdollista tarkastella opinnäytteiden teemojen kautta sekä heidän halukkuutenaan siirtyä ulkomaiden yliopistoihin joko aloittamaan tai jatkamaan opintojaan. Sitä voidaan myös lähestyä tarkastelemalla, kuinka paljon ulkomailta tulevat opiskelijat ovat valmiita tekemään eri tasojen opinnäytteitään Suomen yliopistoissa. Asiaa havainnollistaa myös se, kuinka halukkaita opiskelijamme ovat hankkimaan ulkomailla taitoja, joita ei voi oppia kotimaan yliopistoissa, kuten edellä jo mainittuja osteologian tai meriarkeologian menetelmiä. Tällaisten yhteyksien kautta muodostuvat ne kulttuurisuhteet, joiden pohjalta syntyy lisää kontakteja ehkä koko tutkijauran ajan. Tämä puolestaan on edellytys sille, että kansainvälisiä tutkimusprojekteja on voitu ja voidaan myöhemminkin käynnistää eri maiden ja eri tieteenalojen tutkijoiden kesken.

Suomen arkeologiaa opettavissa kolmessa yliopistossa on kirjoitettu yhteensä lähes 150 pro gradu -tutkielmaa sekä noin 35 väitöskirjaa aikavälillä 1995–2010. Tutkielmien lukumäärä on jatkuvasti kasvanut, joten kohti vuotta 2010 tullessa keskimääräiseksi uusien maistereiden määräksi on vakiintunut noin 15 koko maassa. Seuraavassa esitettävät tiedot on poimittu yliopistojen opinnäyteluetoista.

Mitkä tutkielmat on luettava arkeologiaan, mitkä puolestaan johonkin muuhun oppiai-

neeseen, on eräissä tapauksissa hieman ongelmallista hahmottaa, joten pelkät opinnäytetöiden otsikot kertovat tilanteesta tulkinvaraisesti. Suomen eri korkeakouluissa monentyyppiset arkeologiat ovat liittyneet lukuisin eri tavoin yhteen eri oppiaineiden kanssa. Tämä tekee arkeologian roolin erottamisen joskus hankalaksi ja se mutkistaa myös tutkielmien ja tutkimusten vertailua eri yliopistoissa. Erilaisia arkeologioita tai alaamme lähellä olevia tutkimussuuntauksia on monia. Tässä käsittelen vain kolmea yliopistoa, mutta lisäksi arkeologiaa lähellä olevia oppiaineita voitaisiin mainita ainakin Itä-Suomen yliopistosta ja Åbo Akademista.

Oulussa arkeologia kuului aikaisemmin historian sekä klassillisen arkeologian yhteyteen. Nykyisin arkeologia on oma oppiaineensa kuten myös klassillinen arkeologia ja molemmat kuuluvat humanistiseen tiedekuntaan, jossa ei enää ole laitosjakoa. Klassillinen arkeologia ja yleinen arkeologia ovat olleet hyvin lähellä toisiaan sekä metodologisesti että teoreettisilta lähestymistavoiltaan. Klassillisella arkeologialla on käynnissä tutkimusprojekteja Välimeren alueella. Niistä näkyvin on viime aikoina ollut Suomen Akatemian rahoittama Crustumerium-projekti (esim. Crustumerium 2008).

Turun yliopistossa arkeologia on jakautunut arkeologiaan ja klassilliseen arkeologiaan. Klassillinen arkeologia on linkittynyt vahvasti kielitieteeseen ja arkeologian osuus tulee siinä esille vain niukasti. Molemmat oppiaineet kuuluvat humanistiseen tiedekuntaan. Klassillisella arkeologialla ei ole käynnissä omaa arkeologista projektia Välimeren alueella.

Helsingin yliopistossa arkeologia on kaikkein eniten pirstoutunut. Arkeologia on oma oppiaineensa, mutta klassillinen arkeologia on puolestaan osa klassillista filologiaa. Lisäksi yliopistossa on Maailman kulttuurien laitoksella yksi yliopistonlehtori, joka edustaa egyptologiaa; assyriologian opetuksesta

vastaa dosentti. Klassilliseen arkeologiaan kuuluvaa tutkimusta tehdään myös historian ja taidehistorian oppiaineissa. Arkeologia on näin ollen mutkikas kokonaisuus ja edustaa erilaisia tapoja lähestyä menneisyyttä niin ajallisesti kuin alueellisestikin.

Itä-Suomen yliopistossa ja Jyväskylän yliopistoissa arkeologia kuuluu historian yhteyteen ja sitä voi niissä opiskella perusopintojen verran. Varsinaista arkeologian käytännön toimintaa ei ole, vaikka Itä-Suomen yliopistossa on Karjalan arkeologian dosentti.

Koska arkeologia, jota eri yhteyksiin liittyvissä arkeologisissa konteksteissa on tehty, on luonteeltaan hyvin erilaista, myös saatua arkeologista tutkimustietoa on syytä hahmottaa pitäen silmällä eri tieteenalat ja niiden omat tutkimukselliset lähtökohdat. Myös tehtyjen tutkimusten määrää on syytä miettiä. Niinpä esimerkiksi Helsingin yliopistossa kirjoitettujen, arkeologiaan tavalla tai toisella liittyvien pro gradu -tutkielmien ja väitöskirjojen lukumäärä on todellisuudessa selvästi suurempi, kuin jos katsotaan vain arkeologian oppiaineen omia tuloksia. Esimerkiksi Eeva-Maria Viitosen ja Ria Bergin vuonna 2010 valmistuneet väitöskirjat Rooman ympäristön villa-asutuksesta ja Pompejin naisiin liittyvän esineistön suhteesta tilaan edustavat molemmat klassillista arkeologiaa, mutta ensin mainittu on tehty arkeologian oppiaineeseen ja jälkimmäinen klassillisen filologian oppiaineryhmään (Berg 2010; Viitanen 2010).

Niin pro gradujen, lisensiaatintöiden kuin väitöskirjojenkin aiheet ovat olleet hyvin vaihtelevia samoin kuin kielet, joilla työt on kirjoitettu. 1990-luvun lopulle tultaessa valtaosa väitöskirjoista oli Suomen yliopistoissa englanniksi ja 2000-luvun puolella pro gradu -työnkin kieleksi on valittu usein englanti. Aiemmin väitöskirjojen keskeisinä kielinä olivat joko saksa tai kotimaiset kielet. Keskeisenä motiivina englannin käytön vakiintumiselle olivat paitsi itse aiheet myös se,

että opinnäytetyöt tavoittavat potentiaalisesti laajemman yleisön ja itse tutkija voi tulla tutuksi kansainvälisille kollegoille. 2000-luvun puolelle tultaessa suomalaisten väitöskirjojen kieleksi on alkanut alallamme vakiintua lähes yksinomaan englanti. Merkittävä piirre on ollut myös se, että opinnäytteet eivät enää välttämättä ole monografioita vaan artikkelikokoelmia, joiden artikkelit on julkaistu kotimai- tai ulkomaisissa refereesarjoissa. Ulkomaiset sarjat ovat saaneet viime vuosina yhä keskeisemmän aseman. Artikkeleiden laatuun on kiinnitetty entistä enemmän huomiota ja yhä oleellisempaa on, että referees-sarjat ovat jo lähtökohtaisesti laadukkaita.

Pro gradu -tutkielmien muuttuminen englanninkielisiksi on niin ikään prosessi, joka on voimistunut 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen aikana. Erityisesti muutos on näkynyt niiden tutkielmien kohdalla, jotka on kirjoitettu painottaen tutkimuksen metodologiaa tai tieteenfilosofiaa. Ne, jotka ovat kirjoittaneet englanninkielisen tutkielman, ovat usein itse opiskelleet ulkomailla. Englannin kieli on saanut yhä lisää merkitystä tavallisen suomalaisen tieteen kielenä myös sellaisten töiden osalta, jotka käsittelevät suomalaisia aiheita. Pääosa pro gradu -tutkimuksista kirjoitetaan silti kotimaisilla kielillä. Näin myös suomea ja suomenruotsia kehitetään arkeologian tieteen kielenä. Sanasto uudistuu ja myös kotimaisten kielien on seurattava kulttuurin muutosta.

Suomalaisen arkeologian näkyvyys maailmalla

Artikkelini tehtävänasettelu on ollut selvittää, kuinka ja millaisten asioiden kautta suomalainen arkeologinen tutkimus on näkynyt ja saattaa näkyä maailmalla. Kun kysymys asetetaan ulkomaalaisille arkeologeille, siihen on usein vastattu viittaamalla tutkimuksemme paikallisuuteen ja suomen kielen vallitsevaan asemaan julkaisuissa. Jälkimmäinen väite

on erityisen tavallinen keskusteltaessa pohjoismaisten kollegojen kanssa maassamme tehdyn arkeologisen tutkimuksen julkaisemisesta. Käsitys on todennäköisesti pitänytkin monelta osiltaan paikkansa aina 1990-luvulle saakka. Tämän jälkeen on alkanut muutos ja oletus, että suomalaisesta tutkimuksesta ei ole saatavissa kansainvälisesti relevanttia tietoa, koska tuloksia on julkaistu vain suomen kielellä, ei nähdäkseni enää pidä paikkaansa. 2000-luvun kuluessa – kun varsinkin korkeimmat opinnäytteet on julkaistu englanniksi – tilanne on muuttunut vielä nopeammin. Skandinaviassa väitöskirjat on edelleen useimmiten kirjoitettu juuri pohjoismaisilla kielillä, kun taas suomalaiset ovat vaihtaneet julkaisukielensä suomesta englanniksi.

Miten aktiivisia suomalaiset arkeologit ovat olleet itse osallistumaan ulkomaisiin tutkimusprojekteihin tai työskennelleet projekteissa ulkomailla, on myös asia, jota kannattaa pohtia. Tutkimuskenttä on monipuolistunut. Suomalainen kansainvälisen tutkimuksen käynnistäjä on saattanut olla kokonaan toisen alan edustaja, joten hän on tarvinnut arkeologeja avukseen tekemään keskeisen kenttätöiden ja arkeologien näkyvyys on kohonnut myös tätä kautta. Esimerkkejä on niin sekä Lähi-idän kuin Egyptinkin alueella. Egyptissä on ansioitunut erityisesti kentällä aktiivinen dos. Jaana Toivari-Viirtala Helsingin yliopistosta.

Onko suomalainen arkeologia silti vielä alkanut näkyä merkittävästi maailmalla? Mielestäni kyllä. Ennen kaikkea 2000-luvun puolella tämä pitää paikkansa. Elämme silti vielä eräänlaista transitiovaihetta. Työtä on tehty paljon, mutta näkyvyys voisi olla huomattavampakin.

Mikä näkyvyyteen vaikuttaa? Ainakin kaksi asiaa on syytä muistaa ennen kuin pitkälle meneviä johtopäätöksiä kannattaa esittää. Suomi on pieni maa, jossa tutkijoiden määrä on väistämättä vähäinen. Maamme arkeologian oppituolit ovat erittäin pieniä toimijoita jo Suomenkin mitassa. Toiseksi elämme jäl-

leen vaihetta, jolloin taloudelliset realiteetit määräävät pitkälti, mitä yliopistot, Museo-
virasto ja museot voivat tutkia. Koska lähtö-
kohdat ovat hyvin niukat, toiminnalta ja sitä
kautta syntyvältä näkyvyydeltä ei voida odot-
taa liikaa.

Yhteenvetona voin todeta, että suomalainen
arkeologia on yhä vahvemmin alkanut näkyä
maailmalla. Näkyvyyden mittaaminen on
kuitenkin ongelmallista, koska vertaileminen
jo lähimaihinkin on ongelmallista. Kun ver-
tailuun lisätään itse arkeologisten toimijoiden
kirjavuus ja resurssien niukkuus, on liian pit-
källe menevien johtopäätösten suhteen oltava
varovainen. Omasta mielestäni työtä asian
hyväksi ovat tehneet niin yliopistojen opet-
tajat, tutkijat kuin opiskelijatkin ja erittäin
aktiivisesti. Halu ja valmius tulla esiin ovat
kasvaneet. Tämä on oleellista, sillä taloudel-
lisen pohjan toimivuus edellyttää näkyvyyttä,
joka on nyky-yhteiskunnassa selviytymisen
edellytys.

Kirjallisuus

Berg, R. 2010: *Il mundus muliebris nelle fon-
ti latine e nei contesti pompeiani*. Julkaise-
maton väitöskirja, Helsingin yliopisto, Maa-
ilman kulttuurien laitos, klassillinen filologia.

Castrén, P. (toim.) 2008: *Domus Pompeia-
na: talo Pompejissa: näyttelykirja*. Näyttele-
ly Amos Andersonin taidemuseossa 1.3.–
25.5.2008. Helsinki.

Crustumerium 2008: *Alla ricerca dell'identità
di Crustumerium. Primi risultati e prospet-
tive di un progetto internazionale*. Atti della
giornata di studio organizzata dall'Institutum
Romanum Finlandiae e dalla Soprintenden-
za Speciale ai Beni Archeologici di Roma,
Roma, 5 marzo 2008. Suomen Rooman-
instituutti, [http://www.irfrome.org/ei/index.
php?option=com_content&view=section&
layout=blog&id=13&Itemid=64&lang=en](http://www.irfrome.org/ei/index.php?option=com_content&view=section&layout=blog&id=13&Itemid=64&lang=en).

Donner, G. 1998: *The Finnish Nubia expedi-
tion to Sudanese Nubia 1964–65: the exca-
vation reports*. Suomen Muinaismuistoyhdis-
tyksen Aikakauskirja 105:1-2.

Fiema, Z.T. ja Frösén, J. (toim.) 2008: *Petra
– the mountain of Aaron: The Finnish archa-
eological project in Jordan, Volume 1, The
church and the chapel*. Societas Scientiarum
Fennica.

Forsén, B. (toim.) 2009: *Thesprotia Expedi-
tion: towards a regional history*. Papers and
monographs of the Finnish Institute at Athens
15.

Halinen, P. ja Mökkönen, T. 2009: *Between
lake and sea: Stone Age settlement by ancient
lake Ladoga on the Karelian Isthmus*. *Fen-
noscandia archaeologica* 26, 107–132.

Koponen, M. 1997: *90 m3 puuta ja neljä kuo-
kanterää: perinteinen raudansulatus ja Afri-
kan metsät*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin
yliopisto, Filosofian, historian, kulttuurin ja
taiteiden tutkimuksen laitos, arkeologia.

Korpisaari, A. 2006: *Death in the Bolivian
High Plateau: Burials and Tiwanaku society*.
BAR International series 1536.

Kriiska, A. 2001: *Stone age settlement and
economic processes in the Estonian coast-
al area and islands*. EThesis, University of
Helsinki. [http://urn.fi/URN:ISBN:951-45-
9858-X](http://urn.fi/URN:ISBN:951-45-9858-X).

Laulumaa, V. 1992: *Expansion of swidden
cultivation in sub-Saharan Africa: a process
in the light of two case studies*. Pro gradu
-tutkielma. Helsingin yliopisto, Filosofian,
historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen
laitos, arkeologia.

Lavento, M., Halinen, P., Timofeev, V., Gera-
simov, D. ja Saksa, A. 2001: *An Archaeologi-
cal Field Survey of Stone Age and Early Met-
al Period Settlement at Kaukola (Sevastjano-*

vo) and Räisälä (Melnikovo) on the Karelian Isthmus in 1999. *Fennoscandia archaeologica* XVIII, 3–25.

Lönnqvist, M. (toim.) 2008: *Jebel Bishri in context: introduction to the archaeological studies and the neighbourhood of Jebel Bishri in central Syria*. Proceedings of a Nordic research training seminar in Syria, May 2004. BAR International series 1817.

Mannermaa, K. 2008: *The archaeology of wings: birds and people in the Baltic Sea region during the Stone Age*. Ethesis, University of Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-4701-5>.

Moss-Projekti 2004: Management plan of the wreck of *Vrouw Maria*. National Board of Antiquities. http://www.nba.fi/INTERNAT/MoSS/download/mp_vm.pdf

Nordqvist, K., Seitsonen, O. ja Lavento, M. 2009: *Waterways and the Stone Age and Early Metal Period studies on the Karelian Isthmus – The pre-WorldWar II studies and research carried out by the University of Helsinki in 1998–2006*. *Quaternary International* 203, 25–32.

Patrushev, V. ja Lavento, M. 1996: *Sosnovaya Griva 3 – a dwelling-site complex in the Mari republic, in the Middle-Volga*. *Fennoscandia archaeologica* XII, 29–49.

Pärssinen, M. ja Siiriäinen, A. 2003: *Andes orientales y Amazonía occidental: ensayos entre la historia y la arqueología de Bolivia, Brasil y Perú*. Colección. Maestría en Historias Andinas y Amazónicas 3.

Rankama, T. ja Kankaanpää, J. 2008: *Eastern arrivals in post-glacial Lapland: the Sujala site 10 000 cal BP*. *Antiquity* 82, 884–899.

Salminen, T. 1993: *Suomalaisuuden asialla: muinaistieteen yliopisto-opetuksen syntyvaiheet n. 1877–1923*. Helsinki Papers in Archaeology 6.

Salminen, T. 2003: *Suomen tieteelliset voittoaamat: Venäjä ja Siperia suomalaisessa arkeologiassa 1870–1935*. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 110.

Siiriäinen, A. 1984: *Excavations in Laikipia: An archaeological study of the recent prehistory in the Eastern highlands of Kenya*. Suomen muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja 86.

Takala, H. 2007: *Kertomuksia Karjalan kaivauksilta*. Vuoksen vartio, Lahti.

Tallgren, A.M. 1920: *Suomen Muinaismuistoyhdistyksen 50-vuotiskertomus*. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 30.

Tvauri, A. 1997: *Arheoloogilise uurimusi. Lohukividest Tartu jaani kiriku matustest Tartu jaani kiriku venemast kirstudest keskaegse Tartu loomaluudest keskiaegsetest taimelidudest muudest uurimistulemustest*. Tartu ülikooli arheoloogia kabineti toimetised 9.

Uino, P. 1997: *Ancient Karelia: archaeological studies*. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 104.

Viitanen, E.-M. 2010: *Locus bonus: the relationship of the Roman villa to its environment in the vicinity of Rome*. Ethesis, University of Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-6450-0>.

Welinder, S. 1989: *In which language did the Antrea fisherman curse when he lost his twin*. *Fennoscandia archaeological* VI, 87–89.